

OPINII DESPRE CĂRȚI

În obiectiv: Mircea Flonta, *Filozofia cercetătorului*, București, Editura Humanitas, 2022, 406 p.

O OPERĂ MONUMENTALĂ A FILOSOFIEI CONTEMPORANE

ILIE PÂRVU

Academia Română

Cartea profesorului Mircea Flonta reprezintă o operă paradigmatică a filosofiei contemporane, o excepțională lucrare de analiză și construcție filosofică. Mircea Flonta reconstruiește nu doar o teorie științifică, ci un întreg univers științific, un complex uriaș de idei, aplicații și interpretări, toate centrate pe o realizare teoretică fundamentală a științei secolului XX, teoria cuantică. Această carte constituie o realizare fundamentală a istoriei științei, a filosofiei contemporane a științei și a filosofiei în genere. Cartea profesorului Mircea Flonta oferă o analiză cvasicompletă a problemelor metodologice și filosofice ale teoriei cuantice, în formularea ei clasică, propunând o interpretare originală bazată pe ideea înțelegerii (Understanding, Verstehen). Faptul cel mai remarcabil al acestei lucrări, în care se îmbină armonios examinarea istorică cu cercetarea teoretică a științei, îl reprezintă determinarea unei modalități teoretice a filosofiei, filosofia cercetătorului.

Rev. filos., LXX, 6, p. 635–639, București, 2023

Cartea profesorului Mircea Flonta are trei obiective.

(1) Un obiectiv istoric, constând în reconstrucția cât mai adecvată a concepției epistemologice a creatorilor mecanicii cuantice (Niels Bohr, Werner Heisenberg, Max Born, Wolfgang Pauli, Erwin Schrödinger).

(2) Un obiectiv teoretic, care ține de teoria științei: elucidarea concepției lui Bohr și Heisenberg (mai pe larg, a Școlii de la Copenhaga) prin construcția unui model teoretic al interpretării, bazat pe ideea epistemologică de înțelegere.

(3) Un obiectiv de teoria științei, integrat unei concepții de mare complexitate privind structura și dinamica științei contemporane.

Toate aceste obiective sunt realizate exemplar, făcând din cartea *Filosofia cercetătorului* un model de cercetare fundamentală în istoria și filosofia științei și în filosofie în genere.

Pentru toate aceste obiective ale operei lui Mircea Flonta este esențială ideea unei modalități *sui generis* a filosofiei, filosofia cercetătorului, proprie oamenilor de știință, ca înțelegere a construcțiilor teoretice și filosofice. Ea reprezintă nucleul interpretării și reconstrucției teoretice și filosofice ale operelor lui Bohr, Heisenberg, Born ș.a.

Identificarea unei modalități sau a unui *mod* al filosofiei reprezintă în sine o realizare de excepție în filosofia contemporană, o operă de seamă a filosofiei românești și a filosofiei în genere.

Am întâlnit în istoria științei și a filosofiei din România doar trei realizări care definesc în felul lor o modalitate a științei.

(1) Teoria istoriei a lui A. D. Xenopol, prezentă în cele două opere ale sale: *Principiile fundamentale ale istoriei* (1899) și *Teoria istoriei* (1908).

(2) „Filosofia axiomatică” a geometriei a lui Dan Barbilian. Pentru determinarea liniamentelor acestei modalități a filosofiei științei, subiacentă științei axiomatice, este esențială lecția inaugurală a cursului său de geometrie axiomatice.

(3) Opera lui Lucian Blaga, *Experimentul și spiritul matematic*, care conține idei și concepte ce au anticipat câteva dintre doctrinele contemporane din filosofia științei, în special prima variantă a „noii filosofii a științei”, reprezentată de St. Toulmin, Th. S. Kuhn, P. Feyerabend ș.a.

Valoarea acestor opere constă nu doar în construcția unor teorii, ci și în formularea unei viziuni noi asupra domeniului științei și a unui tip nou de filosofie a științei.

În acest loc cred că se poate face o distincție între: (a) filosofia cercetătorului și (b) filosofia generală a savanților (philosophers-scientists). Această distincție nu anulează conexiunea posibilă a celor două moduri ale filosofiei oamenilor de știință; dacă filosofia cercetătorului are în vedere filosofia implicată într-o cercetare științifică determinată, filosofia generală a savanților reprezintă modul în care aceștia concep structura și evoluția teoriilor sau a disciplinelor teoretice. Exemplele clasice ale filosofiei savanților: Newton și ale sale „Regulae philosophandi”,

care au determinat pentru știința modernă structura și metodologia construcțiilor teoretice; ideea complementarității a lui Bohr, conceptul de program teoretic în fizică al lui Einstein, conceptul lui Heisenberg de „teorie închisă” și modul în care acesta determină statutul teoriei științei mature etc. Acest gen de filosofie poate fi întâlnit în toate domeniile și disciplinele unei științe mature. Exemple ale unor asemenea filosofii ale savanților ne-au oferit: D. Hilbert, G. Ludwig, N. Chomsky, J. Prigogine, E.P. Wigner, L. Brouwer, R. Thom ș.a.

Esențială pentru determinarea specificului filosofiei cercetătorului este ideea de înțelegere. Această idee, strâns corelată cu interpretarea, explicația și întemeierea, prin care se determină o modalitate sau mod al filosofiei, este amplu discutată în filosofia recentă a științei, propunându-se numeroase modele interpretative și explicative ale ei. În determinarea interpretării ei se urmează în genere două variante: (1) analiza conceptuală, proprie filosofiei analitice în genere și (2) reconstrucția teoretică proprie filosofiei teoretice, reprezentată în ultimele decenii de structuralismul teoretic al cărui obiectiv primar de cercetare îl reprezintă formularea structurilor determinative ale diferitelor domenii ale științei.

Filosofia cercetătorului, pe de altă parte, ca modalitate esențială a filosofiei, nu este numai o reflecție exterioară asupra științei în genere, ci o cercetare, o filosofie care este implicată direct în construcția științei, o modalitate a filosofiei intrinseci activității de cercetare. Ea nu oferă speculații generale sau imitarea unor filosofii existente. Ea nu propune interpretări apelând la concepții deja existente, ci idei filosofice noi, implicate în construcția și explicația filosofică. Ea nu face apel la o teorie a științei în general (o teorie generală a științei), nu aplică în cercetare idei filosofice preexistente, ci inovează conceptual-teoretic. Expresia „filosofia cercetătorului” determină foarte bine acest mod al filosofiei, elaborată special pentru a interpreta structura și dinamica științei într-o cercetare fundamentală. Interpretarea pe care o susține „filosofia cercetătorului” nu este o interpretare a teoriei construită din perspectiva unor filosofii generale pre-existente, ci ea propune noi cadre teoretice și instrumente metodologice. Filosofia cercetătorului, după Mircea Flonta, este o filosofie imanentă care subîntinde întreaga activitate de construcție și interpretare a științei. Ea este o filosofie constructivă, nu o reflecție ulterioară despre știință în genere, nu speculații generale sau imitarea unei filosofii preexistente, ci o filosofie care este implicată direct în cercetare. Ea este reprezentată de idei filosofice noi, ea nu aplică în cercetare idei filosofice pre-existente. Expresia „filosofia cercetătorului” determină foarte bine acest tip de filosofie creată special pentru a interpreta structura și dinamica științei într-o cercetare fundamentală. Filosofia cercetătorului îl ghidează pe cercetător în construcția și evaluarea științei; ea este imanentă cercetării. Prin sine, filosofia cercetătorului reprezintă un mod al filosofiei științei cu unitatea lui teoretică și metodologică. În concepția lui Mircea Flonta, filosofia cercetătorului reprezintă o filosofie constructivă, reflexivă și argumentativă, ilustrată prin noi tipuri de construcții teoretice. Ea este în același timp o cercetare fundamentală și una fundațională.

Opera *Filosofia cercetătorului* reprezintă o realizare fundamentală a filosofiei contemporane, o creație originală de mare anvergură. Ea ne construiește profilul tematic și metodologic al filosofiei savanților care au creat mecanica cuantică, considerată adesea ca cea mai mare realizare științifică a secolului XX.

Un „moment” esențial al cărții lui Mircea Flonta îl constituie teoria înțelegerii, a înțelegerii pe care o invocă filosofia cercetătorului. După cum s-a spus, înțelegerea este un concept proteic. De aceea există mai multe semnificații și reprezentări ale înțelegerii și din același motiv în filosofia contemporană întâlnim mai multe teorii sau concepții ale înțelegerii.

1. Prima ar fi concepția filosofiei analitice. Aceasta situează înțelegerea în cadrul filosofiei analitice în genere sau al epistemologiei analitice în particular. Ea propune o viziune „conceptuală” asupra înțelegerii, specifică acestei modalități a filosofiei. Mircea Flonta, prin anumite formulări (cum ar fi: înțelegerea „presupune reflecții de ordin conceptual”), se apropie sau acceptă perspectiva filosofiei analitice.

2. A doua perspectivă asupra înțelegerii o reprezintă „înțelegerea teoretică” așa cum este definită aceasta în filosofia științei ca un gen de explicație sau interpretare teoretică. Ea constituie un moment al reconstrucției teoretice în știință.

3. A treia concepție a înțelegerii este definită în teoria științei ca un gen de explicație și interpretare structurală, prin apel la structuri, temeuri, moduri ale existenței. Ea reprezintă, aici, un mod al reconstrucției teoretice a sistemelor științifice. Prin dezvăluirea structurii fundamentale (fundaționale) se cunosc conexiunile determinative sau temeurile organizării sistematice a cunoașterii teoretice. Această concepție teoretică determină, la limită, un sens transcendental al înțelegerii. De aceea este denumită adesea înțelegerea structural-transcendentală.

Aceste moduri ale determinării înțelegerii reprezintă momentele unui spectru larg de interpretări. Astfel, înțelegerea unei teorii presupune a determina semnificația conceptelor, structura logică a teoriei, explicarea conexiunilor teoretice, determinarea arhitecturii teoretice a științei corespunzătoare. În felul acesta, înțelegerea unei teorii, a unui sistem teoretic conduce la o arhitectonică teoretică.

Într-o perspectivă sintetică, cartea filosofului Mircea Flonta are mai multe obiective bine determinate.

A. Unul istoric: reconstrucția cât mai exactă a concepției epistemologice a creatorilor mecanicii cuantice.

B. Unul de filosofia științei: construcția unui model teoretic al interpretării Școlii de la Copenhaga, bazat pe ideea epistemologică de înțelegere.

C. Unul de teoria științei: formularea unei concepții de mare complexitate privind structura și dinamica științei contemporane.

Pentru toate aceste obiective ale lucrării este esențială identificarea teoretică a acestei modalități a filosofiei, proprie savanților.

Cartea lui Mircea Flonta deschide noi orizonturi cercetării filosofice a științei. Ea este dedicată celei mai profunde și complexe construcții teoretice din fizica secolului XX, care a avut implicații asupra majorității domeniilor științei

contemporane. În realizarea obiectivelor ei, prezentarea și analiza critică a unei teorii fundamentale a fizicii contemporane, teoria cuantică, cartea *Filosofia cercetătorului* se distinge prin profunzimea analizei și multitudinea de deschideri interpretative. Cunoașterea și interpretarea operelor savanților creatori ai fizicii cuantice au fost astfel realizate la un nivel de maximă exactitate și relevanță. Cartea *Filosofia cercetătorului* construiește o „formă a filosofiei”, filosofia savanților, pe care o ilustrează cu opera de interpretare a științei lui Bohr și Heisenberg. Prin analiza celei mai semnificative teorii științifice a secolului XX, cartea lui Mircea Flonta construiește noi perspective filosofiei științei și filosofiei teoretice în general.